

Олександр СКОПНЕНКО

БЕРЕСТЕЙСЬКО-ПИНСЬКИЙ АРЕАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто значення берестейсько-пінського ареалу для різних галузей української філології. Констатовано, що специфіка діалектного ландшафту, літературні традиції Берестейсько-Пінського Полісся як об'єкт вивчення мають бути в епіцентрі наукових пошуків.

Ключові слова: *Полісся, північне наріччя української мови, південно-західне наріччя білоруської мови, історія української літературної мови, історія білоруської літературної мови, глотогенез.*

*Минуле і сучасність прояснюють майбутнє.
Остан Лапський*

Розрізнення ядра та периферії належить до мовних універсалій, що знаходять свій вияв у різноманітних аспектах. Без методики виявлення цих моделей не можна собі уявити багатьох сучасних мовознавчих досліджень, зокрема в галузі ареалогії. У глотогенетичних концепціях майже всі дослідники віддають лівову частку своєї уваги саме центрові мовних інновацій, оскільки він визначає релевантні риси того чи того етнонаціонального простору. Такий підхід неначе самоочевидний, бо, спираючись на ядро простору, за допомогою різних методів будують ареальні опозиції, що репрезентують мовні підсистеми діалектів. Проте саме периферійна зона діалектного континууму часто збагачує не тільки новим матеріалом глотогенетичні студії, діалектологію, ширше – історію мови, не лише занурює в діахронію, виводить на незбіжні з центром синхронічні процеси, а й дозволяє дати прогностичну оцінку. Якщо створення прогнозів щодо мовного розвитку периферії діалектного простору, базоване на фактах саме цього ареалу, не викликає особливих заперечень і досить широко практиковане, то розгляд специфіки центру крізь призму периферії – малопоширена практика. За певних умов такий підхід був би не тільки цікавим, а й корисним, бо його застосування полягає не лише в можливості розв'язання часткових проблем у конкретній галузі мовознавства. Він

зробить мовні процеси центру наочнішими для всієї вітчизняної гуманітаристики. Зрозуміло, що така тема потребує досить широкого висвітлення, залучення даних з інших соціогуманітарних наук, бо може бути досить перспективною, особливо з погляду розуміння впливу культурно-історичних чинників новітнього часу на стан певного ареалу.

Говірки Берестейсько-Пинського Полісся належать до периферії українського етномовного простору не тільки через свою архаїчну структуру, історію формування, сприйняття інновацій, що зароджувалися на територіях, які лежать на південь від регіону. Таку роль згаданому ареалові забезпечив ще й, образно кажучи, своєрідний «крипстатус» у загальному сприйнятті різними галузями української гуманітарної науки. Наприклад, навіть у дисертаційних дослідженнях вітчизняні науковці не завжди правильно диференціюють білоруські та українські мовні елементи з цього регіону, оскільки для ілюстративного матеріалу використовують діалектологічні джерела, що не знають такої диференціації. Майже невідомий і неоприявнений в загальноукраїнському масштабі культурний рух на Берестейщині й Пинщині між двома світовими війнами. Українська літературна традиція цього краю (творчість О. Стороженка, Д. Фальківського, Ф. Одрача та ін.) також губиться серед потужного виру життя [див., наприклад: 8]. Скажімо, згаданий в епіграфі шевченківський лауреат О. Лапський, уродженець с. Гуцьки, що неподалік Кобриня, мало знаний навіть серед філологів. Не можна визнати задовільним і засвоєння в Україні інформації про твори сучасної оригінальної художньої літератури, написані берестейсько-пинськими говірками (прозові тексти Ф. Д. Климчука, вірші П. Шепетюка, П. Кулика та ін.) [див.: 24, 25].

Вивчення говірок Берестейсько-Пинського Полісся розпочалося в другій чверті XIX ст. З того часу й до початку XX ст. опубліковано значну кількість фольклорних та етнографічних матеріалів, зібраних на території згаданого говіркового масиву. Багатьма цінними матеріалами ми завдячуємо М. В. Довнар-Запольському, Ю. Ф. Крачковському, П. П. Чубинському, О. Кольбергові. Великий внесок у вивчення берестейсько-пинських говірок наприкінці XIX – у першій половині XX ст. зробили П. О. Бобровський, К. М. Михальчук,

Ю. Ф. Карський, М. М. Дурново, М. М. Соколов, Д. М. Ушаков. У ХХ – на початку ХХІ ст. цей ареал вивчали Ю. Тарнацький, Л. Оссовський, В. Курашкевич, К. Дейна, М. Сасвич, Д. С. Телентюк, О. А. Кривицький, Л. В. Леванцевич, Я. Р. Самуйлик, Я. В. Закревська, П. П. Чучка, О. М. Євтушок, С. Г. Чемеркін, В. Леонюк, Ю. В. Громик та інші дослідники. Для висвітлення різних аспектів сучасного стану берестейсько-пинських говірок та їхнього минулого важливе значення мають праці Т. В. Назарової, А. М. Залеського, Ф. Д. Климчука, В. М. Мойсієнка [докладніше див.: 21]. У наш час провідна роль у вивченні цього регіону належить Г. Л. Аркушину, який збагатив вітчизняну й світову славістику численними працями, що присвячені різним аспектам мовного буття західнополіських говірок [3, 4, 5].

Незважаючи на чималу кількість розвідок, присвячених берестейсько-пинським говіркам, дослідники ще й досі не можуть дійти однозначного висновку щодо належності цих говірок до української або білоруської діалектної території. Лінія поділу між двома групами науковців пролягла досить чітко: до першої групи, що залучає ці говірки до української мови, належать і українські, і польські, і російські, і деякі білоруські дослідники (К. П. Михальчук, В. М. Ганцов, О. Б. Курило, І. М. Зілінський, Я. Рудницький, О. Горбач, І. Сидорук, Т. В. Назарова, С. П. Бевзенко, Й. О. Дзендзелівський, І. Г. Матвіяс, П. П. Чучка, Г. П. Півторак. Ю. Тарнацький, Л. Оссовський, В. Курашкевич, К. Дейна, М. Сасвич, М. М. Дурново, М. М. Соколов, Д. М. Ушаков, Ю. Ф. Карський, М. В. Бірило та ін.). До другої групи належать лише білоруські науковці (М. Довнар-Запольський, Я. Станкевич, М. Я. Грінблат, В. І. Пічета, Н. Т. Войтович, П. М. Гапанович, Ю. Ф. Мацкевич, Л. Т. Вигонна, О. А. Кривицький, Є. С. Метельська, Е. Д. Блінова, О. І. Чеберук, Ф. Д. Климчук та ін.).

О. А. Кривицький, до певної міри заперечивши свої давніші погляди, висловив думку, що берестейсько-пинські говірки «є частиною діалекту білорусько-українського національного суміжжя» [16, с. 415; пор.: 15, с. 50–52]. Знайти дефініцію цього терміна так і не вдалося. Залишається риторичним питання, як може один ареал належати двом мовам одночасно. Якщо ж розуміти «діалект (білорусько-українського) національного суміжжя» як новий термін ареалогії – і припустити, що він

здобув задовільне наукове пояснення, – то перед дослідниками постане складне питання, чи можна це поняття застосовувати щодо інших периферійних зон? Скажімо, чи можна оперувати терміном «діалект білорусько-російського національного суміжжя» стосовно говіркових масивів західних частин Смоленщини або Брянщини, у яких засвідчені помітні білоруські фонетичні, морфологічні й лексичні риси в межах різних діалектних систем? У європейському мовознавстві описані приклади слабкої диференціації між діалектами споріднених мов, як-от між говірками нідерландської мови та суміжними північнонімецькими діалектними системами. Проте це не дає підстав для розгляду одного ареалу в межах двох мов.

Досі ні в українській, ні в білоруській діалектології *всі* берестейсько-пинські говірки не були потрактовані як перехідні чи мішані. Мовний, археологічний, історичний та ін. матеріали дозволяють цілком переконливо стверджувати, що ареал сучасних берестейсько-пинських говірок сформувався на базі систем, які походять з племінних діалектів волинян і дреговичів, котрі зазнали впливу у XII–XIII ст. говірок південного, галицького типу. У сучасних берестейсько-пинських говірках немає характерних фонетичних рис, які виникли під дією балтського субстрату (*акання, дзекання, цекання*). Це дозволяє зробити два цілком вірогідні припущення. По-перше, землі від Прип'яті й до р. Ясельди були рідко заселеними, тому вплив мови західнобалтського населення на племінний діалект волинян і деревлян, які колонізували у VIII–XII ст. Берестейсько-Пинське Полісся, був мінімальним. По-друге, з цієї території балти частково відходили далі на північ, на відміну від інших територій, де вони залишалися серед прийшлого населення. Межа між слов'янами-колоністами і балтами впродовж тривалого часу пролягала на північ від Ясельди: вона йшла вододілом між Ясельдою і Щарою (лівою притокою Німану) та Гривдою, Зельвянкою та іншими річками – притоками Щари.

Наприкінці XIII ст. волиняни-колоністи домінували на Берестейщині, на Верхній Надніманщині переважали колоністи з дреговицького та інших східнослов'янських племінних союзів, Пинщина належала деревлянам. Сучасні берестейсько-пинські говірки вже у XII–XIII ст. мали досить чітко окреслені межі. Основні особливості цього діалектного ареалу витворилися на

Берестейсько-Пинському Поліссі, однак їхня південна генетична основа в багатьох випадках визначала напрямки подальшого мовного розвитку.

У білоруській лінгвістичній традиції однозначно не заперечується волинсько-деревлянська підоснова сучасних берестейсько-пинських говірок. Проте в цій славістичній школі зовсім безпідставно не визнають протоукраїнського та протобілоруського характерів певних східнослов'янських племен.

Дослідження фонетичних систем берестейсько-пинських говірок дозволяє з цілковитою впевненістю стверджувати, що розвиток вокалізму і консонантизму цього ареалу відбувався за законами загальноукраїнських тенденцій перетворень мовних систем протоукраїнських діалектів. Релевантні риси берестейсько-пинського діалектного континууму, як-от: ікавізм (субституція $*ě > i$, рефлекс наголошеного $*o > i$ в новозакритому складі, а також проміжні ланки перетворень типу $*ě \rightarrow u$, $*o \rightarrow y, \dot{y}, u$ тощо), ствердіння передньоязикових приголосних перед рефlekсами голосних $*i, *e, *b$, поява голосного передньо-середнього ряду середнього підняття $u < *i, *y$, зближення артикуляції $e - u$ в ненаголошеній позиції, перехід сполук gy, ky, xy в gy, ky, xy та деякі інші є українськими інноваціями щодо вихідного мовного стану пізньопраслов'янського періоду. Безперечно, найпомітнішою архаїчною ознакою фонетичних систем розгляданого ареалу є збереження окання в системі вокалізму.

Жодному діалектному масиву білоруського мовного простору не відомі фонетичні явища, що стали релевантними для берестейсько-пинських говірок, як-от: укання (y замість $*o$ в першому та другому переднаголошених складах); u, i на місці $*ě$ в ненаголошеній позиції; i, y на місці $*o$ в наголошеному новозакритому складі; зближення звуків u та e в ненаголошеній позиції; твердість зубних перед рефlekсами $*i, *e$; наявність твердих d, t перед наголошеними рефlekсами $*ě$; наявність і твердих, і м'яких шиплячих приголосних; рефлекс $m' > mn$ у позиції перед $'a$ та ін.

Продовження берестейсько-пинських ізоглос на Волинському Поліссі найчастіше співвідноситься із загальноукраїнськими рисами чи з ознаками, центром постановки яких був український південно-західний мовний простір. Таке

твердження стосується переважно явищ фонетичного та морфологічного рівнів, бо лексичні ареали набагато дрібніші й вимагають окремого дослідження. Ізоглоси, що відокремлюють берестейсько-пинський ареал від полісько-волинського, найчастіше стосуються лексичного рівня [20, с. 38; 12, с. 13–14]. Проте такий характер розміщення пасом ізоглос лексичного рівня не може служити підставою для твердження, що ці діалектні утворення мають різне походження, оскільки під час дослідження генези мовних систем, на думку багатьох дослідників, свідчення фонетики є найважливішими [14, с. 70–86].

Берестейсько-пинський діалектний ареал лінгвогеографічно чітко протиставляється основному білоруському діалектному континууму. Розглядані говірки чітко окреслюються густим пасмом ізоглос від м. Кам'янця до м. Пружан і далі по річках Ясельді, Прип'яті, Стиру аж до кордону з Україною. На півдні їхня межа проходить по білорусько-українському державному кордону, а на заході – по Західному Бузі. На 338 картах Діалектологічного атласу білоруської мови (далі – ДАБМ [9]) виявлено 99 ареальних опозицій між берестейсько-пинськими говірками та білоруським діалектним ареалом (у коментарях до 9 карт містяться відомості про явища, локалізовані на Західному Поліссі, але не зафіксовані в цьому виданні) [20, с. 36].

Діалектні одиниці Західного Полісся в межах Білорусі виразно об'єднуються у два великі масиви: масив берестейсько-пинських говірок і масив навколоберестейського поясу (північноберестейські – за класифікацією білоруської діалектології). Для говірок берестейсько-пинського ареалу характерні риси, що виразно відокремлюють їх від діалектних систем згаданого поясу (твердість приголосних перед рефlekсами давніх *e*, *ь*, реалізація **o* в новозакритих наголошених складах набором не-*o* континуантів, переважно не-*e* та недифтонічна реалізація рефлексів **ě*, злиття етимологічних *ы* та *i* в одному звуці *и*, нейтралізація голосних *и* та *e*). Говірки навколоберестейського поясу мають м'які приголосні перед рефlekсами етимологічних *ě*, *ь*, *i*, послідовний перехід $d' < \tilde{z}'$, $m' < \tilde{c}'$, континуанти *e*, *é*, *ie* наголошеного **ě* та ін., що свідчить про різне генетичне коріння вокалізму та консонантизму цих масивів.

На підставі матеріалів ДАБМ (к. 1–13, 16, 50, 53, 63, 71, 87, 113, 156 та ін.) можна за допомогою пасом ізоглос окреслити північну межу північноберестейських говірок так: від р. Нарви до північних околиць Верхньої Над'ясельщини – на північ від Спорівських боліт – через південну частину Івацевицького району до Вигонівських боліт і далі на схід. Східна межа північноберестейських говірок чітко не окреслюється. За матеріалами карт «Лінгвістичнай геаграфіі і групоўкі беларускіх гаворак» цю лінію можна приблизно провести на схід від м. Луни́нця [17, к. 8, 9, 13, 16, 24, 34, 35].

Карти ДАБМ свідчать, що з півдня північноберестейські говірки обмежуються двома важливими ізоглосами: перша обмежує ареал послідовної м'якості приголосних $з'$, $с'$, $н'$, $ж'$ ($<д'$) та $ц'$ ($<т'$) перед рефlekсами $*e$ та $*ь$, а друга окреслює південну межу дзекання-цекання (тобто ареал переходу м'яких $д'$, $т' > ж'$, $ц'$ [9, к. 5, 15, 16, 55, 56, 57, 86, 150]. Південна межа північноберестейських говірок пролягає від Біловезької Пущі на південь від Шерешова, далі – на схід від Пружан, прямує на північ і зливається з північною межею Верхньої Над'ясельщини (на північ від боліт у верхів'ях Ясельди), потім пролягає південною частиною Івацевицького району (на північ від Телехан), від Телехан – по межі Пинського району з Ганцoviцьким, далі – на схід від Луни́нця аж до Прип'яті.

Наволоберестейський діалектний пояс є зоною вібрації, оскільки саме в ньому поступово затухають: окання, твердість губних приголосних перед рефlekсами $*ь$, $*i$, м'якість $д'$, $т'$ перед рефlekсами $*i$ та перед рефlekсами наголошеного $*ě$.

Фонетичні системи берестейсько-пинського ареалу, хоч і становлять діалектну єдність, за низкою фонетичних явищ групуються у два великі масиви: західний (західна, центральна, південно-центральна острівна групи говірок) та східний (східна група говірок). Частина діалектних одиниць східної групи говірок належить до середньополіського говору української мови. Наявність берестейсько-пинських діалектних систем з елементами іносистемного походження та інодіалектних систем з берестейсько-пинськими елементами свідчить про існування неширокої смуги перехідних говірок, що витворилася внаслідок зіткнення діалектів волинсько-деревлянського та дреговицького походження.

Збереження всіма чотирма діалектними групами берестейсько-пинських говірок архетипної форми вокалізму – окання – сягає своїм корінням VII–VIII ст., коли розпочався перший етап східнослов'янської колонізації західнобалтських територій. Початок рефлексії $*\tilde{e} > i$ в діалектних системах, які лягли в основу берестейсько-пинського ареалу, розпочався у XII–XIII ст. Різниця між берестейсько-пинським ареалом і білоруськими діалектними системами навколоберестейського поясу в особливостях вимови колишнього *ы*, у появі перезвуку $a > e$, твердості приголосних перед рефlekсами $*e$, $*i$, збереженні м'якості *ц'* та шиплячих *ж*, *ш*, *ч* у певних позиціях, перехід сполучень *гы*, *кы*, *хы* в *ги*, *ки*, *хи* та деяких інших беруть свій початок у IX–XII ст.

Розгляд берестейсько-пинського ареалу як частини білоруського мовного континууму ґрунтується на екстралінгвальних доказах, оскільки для заперечення твердження, що розвиток систем вокалізму й консонантизму берестейсько-пинського діалектного простору не виходить за рамки загальноукраїнського мовного розвитку, немає жодних підстав, які б спиралися на дані фонетичного рівня.

Історичні події XIV–XIX ст. не змінили каркасної будови берестейсько-пинських говірок, яка була закладена мовними системами IX–XIII ст. Берестейсько-Пинське Полісся було пізно втягнене в процеси націотворення XX ст., що спричинилося до вироблення специфічної мовної свідомості та відсутності в носіїв цих говірок почуття належності до українського етносу [22].

Національні діалектологічні атласи зараховують берестейсько-пинські говірки або до білоруської мови [9], або до української [6]. Отже, дві лінгвістичні слов'янські школи той самий ареал уважають належним до різних етнічних мов. Ця дискусія періодично спалахуючи або вщухаючи, триває між білоруськими та українськими діалектологами вже понад 60 років. Іноді для підтвердження своїх поглядів учені беруться із завзяттям, гідним подиву й кращого застосування, бо при цьому використовують не зовсім коректні аргументи. Наприклад, В. І. Пічета, М. Я. Грінблат у своїй полемічній запальності, заперечуючи принцип, що його запропонував Ю. Ф. Карський для розмежування білоруських і українських говірок на Західному Поліссі на підставі наявності/відсутності

диспалаталізації приголосних перед голосними *e, *i в діалектних системах розгляданого ареалу, навіть не помічають, що ця релевантна фонетична риса є підвалиною консонантної системи української мови й вирізняє її серед усіх інших слов'янських мов узагалі [21, с. 613–614; 7, с. 84, 88; див. також: 10, с. 83–87].

Розгляданий ареал істотно втрачає свою потужність. Авторіві вдалося пересвідчитися особисто під час діалектологічної експедиції, що нинішня сфера застосування берестейсько-пинських говірок обмежується виключно побутовим рівнем старшого й середнього покоління сільських мешканців. Молодь і діти, люди з середньою та вищою освітою намагаються розмовляти тільки російською мовою, яка не лише панує в містах регіону, а й фактично є найпоширенішою мовою на території області¹. Проте, як зазначає Ф. Д. Климчук, ще в 50-ті роки ХХ ст. у містах і містечках Берестейсько-Пинського Полісся місцеві говірки побутовали досить широко. Усезагальний і всеохопний процес переходу автохтонного населення розгляданого регіону на російську мову почався в 60-ті роки ХХ ст. й нині триває пришвидшеними темпами. Наприклад, у с. Городець Кобринського району діти розмовляли між собою по-російському вже в згадані 60-ті роки [13, с. 15–19].

Зробивши певне узагальнення щодо рівня національної свідомості сучасного пересічного носія берестейсько-пинських говірок, можна так окреслити його розуміння себе в культурно-мовному плані: я – тутешній, за паспортом – білорус, розмовляю по-своєму, по-білоруському не вмію, справжні білоруси живуть за Пружанами, а українці – в Україні, наша мова мішана, як називається – не знаю, а найбільше вона схожа на українську. Така пластична мовна свідомість дала підстави А. Динькові розглядати автохтонне населення Берестейщини й Пинщини як українськомовних білорусів [2, с. 7–8].

На сусідньому Підляшші, яке входить до Польщі, національна свідомість населення також не визначається за мовним критерієм. Тут засадничу роль відіграє віровизнання, і

¹ На наше запитання під час діалектологічної експедиції: «Чому Ви говорите не так, як Ваша мати, а по-російському?» – респонденти відповідали: «Бо я маю диплом» або «Я маю освіту».

не має значення, чи хтось активний вірянин, чи байдужий до релігії. До уваги беруть виховання в певному середовищі. Як зазначають сучасні польські дослідники, місцеве населення визнає католиків в околицях Соколів і Дубрави за поляків, хоч вони послуговуються білоруськими говірками. Православних з-під Більська чи Сім'ятич уважають за білорусів, хоч їхня говірка явно українська. Трапляється іноді так, що хтось розмовляє польською мовою, але його зараховують до білорусів, а походить ця людина з родини, яка користується українською говіркою [26, s. 10].

До речі, майже аналогічну ситуацію описано ще в 70-х роках ХХ ст. у крайніх східних ареалах українського мовного континууму: носії українських говірок Воронежщини визнають себе росіянами [23, с. 262–263].

До канону історії української літературної мови досі не введена інформація про роль берестейсько-пинських говірок у творенні художньої літератури. Наприклад, мало хто з українців та й загалом білорусистів знає, що п'єса «Пинська шляхта» засновника нової білоруської літератури В. Дуніна-Марцинкевича ввійшла до культурного обігу в перекладі білоруською мовою. За словами В. Липського, В. Дунін-Марцинкевич прославився багатьма своїми творами, але «невмирущість заслужив п'єсою «Пинська шляхта»» [19, с. 70]. Цей твір вийшов друком 1918 р., через 50 років після створення, у редакції Я. Льосика. У газеті «Вольная Беларусь», де вперше надруковано п'єсу, було додане пояснення, що «Пинську шляхту» автор написав «пинчуцькою говіркою». Через 5 років текст у перекладі Я. Льосика надруковано в збірнику, редактором якого був Янка Купала. Відтоді твір друкували за публікаціями 1918–1923 рр. без згадок, що це версія Я. Льосика, а авторський текст створено берестейсько-пинськими говірками. «Цьому сприяла та обставина, що після репресій 1930-х років Льосик став персоною нон грата. Поступово уявлення про те, що ми маємо справу з обробленням, а не з авторським текстом Марцинкевича, утрачалося. Доходило до того, що навіть серйозні науковці-лінгвісти аналізували мову оброблення як авторську», – зауважують сучасні білоруські дослідники [11, с. 84]. Проте ще М. Горецький у своїй «Історії білоруської літератури» (1924) зауважував, що комедія вийшла друком «за редакцією Я. Льосика» [1, с. 215], тобто із самого

початку творів увійшов до білоруської літератури в ореолі своєрідної мовної містифікації. У зібранні творів В. Дуніна-Марцинкевича (1958) немає навіть згадки про те, що поданий текст комедії – це лише переклад. Оригінал твору, зроблений рукою В. Дуніна-Марцинкевича, тривалий час уважали українським перекладом. Уперше оригінальну версію опубліковано 1984 р.

За припущенням одних дослідників, твір написано пинською говіркою, інші гадають – імітацією берестейсько-пинського койне [11, с. 82–96]. У ґрунті речі В. Дунін-Марцинкевич постає в ролі письменника, що писав трьома мовами: польською, білоруською та українською². Зрозуміло, що мовні засоби «Пинської шляхти» не справили помітного впливу на становлення нової білоруської літературної мови, але вся ця історія виразно доводить постійну присутність українського чинника в процесах нормалізації згаданого ідіому. Звісно, вітчизняні україністи мають детально проаналізувати не тільки мову твору, а й увести текст В. Дуніна-Марцинкевича бодай на маргінеси національного літературного канону.

Берестейсько-пинський ареал має вийти із затінку центральних тем вітчизняної гуманітаристики, адже без висвітлення генези й сучасного стану говірок цього краю історія української мови буде неповною й не відбиватиме складних і суперечливих етнонаціональних процесів.

Література

1. *Гарэцкі М.* Гісторыя беларускае літаратуры ; [перавыданне працы 1924 г.]. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1992. – 479 с.
2. *Дынько А.* Паўставаньне фэнамэну ўкраінскамоўных беларусаў // Форум. – № 2. – 1996. – С. 7–8.
3. *Аркушин Г. Л.* Голоси з Берестейщини : тексти. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – 534 с.
4. *Аркушин Г. Л.* Західнополіська діалектологія : навчальний посібник з регіональної діалектології для студентів спеціальності «Українська мова і література». – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – 255 с.

² Пор.: «Привертає до себе увагу мова твору, яка не тільки відбиває реальні мовні риси, але, як свідчать знавці, є також певною стилізацією. Гадаємо, що на Марцинкевича впливав у цьому випадку український театр, популярний у той час і в Білорусі» [11, с. 88].

5. *Аркушин Г. Л.* Словник західнополіських говірок : у 2 т. – Луцьк : Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – Т. 1 : А – Н. – 353 с.; Т. 2 : О–Я. – 456 с.
6. *Атлас української мови* в 3 т. – Т. 2 : Волинь, Надністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 1988. – 407 карт.
7. *Гринблат М. Я.* Белорусы. Очерки происхождения и этнической истории. – Минск : Наука і тэхніка, 1968. – 286 с.
8. *До тебе, світе...* Українська література Берестейщини : проза, поезія, публіцистика / упоряд., передм., тексти біогр. А. П. Цвида. – К. : Український центр духовної культури, 2003. – 544 с.
9. *Дыялекталагічны атлас* беларускай мовы ; пад. рэд. Р. І. Аванесавы і інш. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1963. – 338 карт.
10. *Карский Е. Ф.* К вопросу об отвердении звуков е и і в малорусском наречии // Изборник Киевский, посвященный Т. Флоринскому. – К., 1904. – С. 83–87.
11. *Кісялєў Г. В.* «Пінская шляхта» : праблемы тэксалогіі і атрыбуцыі // Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 200-годдзю Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча «Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч у еўрапейскім кантэксте» : (Мінск, 5–6 лютага 2008 года) ; нав. рэд. В. А. Максімовіч. – Мінск : Беларуская навука, 2008. – С. 82–96.
12. *Клімчук Ф. Д.* Гаворкі Заходняга Палесся : фанетычны нарыс. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – С. 13–14.
13. *Клімчук Ф. Д.* Некаторыя асаблівасці этнанацыянальнай самасвядомасці заходніх палешукоў // Форум. – N 2. – 1995–1996. – С. 11–19.
14. *Коломиец В. Т.* Значение данных сравнительно-исторической фонетики для исследования славянского этногенеза // Слов'янське мовознавство. IX Міжнародний з'їзд славістів : доповіді. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 70–86.
15. *Кривицкий А. А.* Полесские говоры Белоруссии и современный белорусский диалектный язык // Полесье и этногенез славян : предварительные материалы и тезисы конференции. – М., 1983. – С. 50–52.
16. *Крывіцкі А. А.* Паўднёва-заходні дыялект // Беларуская мова : энцыклапедыя ; пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мінск : «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі, 1994. – С. 415–417.
17. *Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак* [Карты]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 80 карт.
18. *Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак* [Тэкст]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1968. – 315 с.
19. *Ліпскі У. Я.* Праўдзівы аповед пра твой і мой радавод. – Мінск : Беларусь, 1998. – 317 с.

20. Назарова Т. В. Связи говоров юго-западной Брестщины с соседними ареалами // Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу (28–31 мая 1968 г., г. Саратов) : тезисы докладов. – М., 1968. – С. 35–40.

21. Пичета В. И. Белоруссия и Литва XV–XVI вв. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 813 с.

22. Скопненко О. І. Берестейсько-пинські говірки: генеза і сучасний стан : історико-фонетичний нарис. – К., 2001. – 174 с.

23. Собинникова В. И. Взаимодействие близкородственных языков (на материале русских и украинских говоров) // Лингвистическая география, диалектология и история языка. – Ереван : Изд-во АН АрмССР, 1976. – С. 262–271.

24. *Справа* : Беларуска-ўкраінскі альманах Таварыства ўкраінскай літаратуры пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў. – Мінск : Смэлтак, 2015. – 239 с. – Режим доступу до журн. : <http://druzi.by>.

25. *Справа* : Беларуска-ўкраінскі альманах Таварыства ўкраінскай літаратуры пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў. – Мінск : Белпринт, Смэлтак, 2015. – Вып. 2. – 247 с. – Режим доступу до журн. : <http://druzi.by>.

26. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny.* – Т. I [Text] ; [Mapy] // *Prace Slawistyczne*, nr. 14. – Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1980. – 230 s.

Oleksandr Skopnenko

Brest-Pinsk Region as the Object of Study

The article analyzes the importance of Brest-Pinsk region for different sectors of Ukrainian Philology. Dialects and literary traditions of Brest-Pinsk region as the object of study should be at the epicenter of scientific research.

Key words: *Polissia, northern dialect of the Ukrainian language, south-west dialect of the Belarusian language, history of the Ukrainian literary language, history of the Belarusian literary language, glottogenesis.*